

VIRGILIU FLOREA (1941-2019)

Ion H. CIUBOTARU*

Miercuri, 7 august, a doua zi după Schimbarea la Față a Mântuitorului, profesorul universitar Virgiliu Florea ne-a părăsit pentru totdeauna. S-a dus odată cu *Probajele* sau *Probajeniile*, ziua în care „se probozește” vara cu toamna, anotimpul călduros cu cel rece, care iese mereu biruitor. Atunci încep să cadă frunzele codrului, să îngălbenească ogoarele, iar timpul și crângul cerului se posomorăsc. Se schimbă culoarea viilor și a livezilor, pornesc păsările călătoare, se strică fața omului necăjit. Chipul dascălului clujean începuse să pălească, pentru că mesagera tărâmului de dincolo îi înmânase deja *cartea domnească* a moșilor și strămoșilor. Pe ultimul drum, l-a călăuzit anotimpul rodniciei, după cum rodnică i-a fost și existența pământeană.

A văzut lumina zilei spre mijlocul lui februarie 1941, în familia învățătorului Vasile Florea din Văleni – Pogăceaua, județul Mureș, o așezare pitorească din inima Câmpiei transilvane. Mai spre soare-răsare îl ademeneau apele limpezi și sprintăre ale pârâului Milășel, care, ceva mai jos, se înfrățesc cu cele ale Lechinței, continuându-și drumul împreună până aproape de Iernut, unde se varsă în Mureș. Studiile primare și gimnaziale și le-a făcut în satul natal, sub privirile atente ale tatălui, după care a plecat la Liceul „Alexandru Papiu Ilarian” din orașul reședință de județ. Acolo avea să se numere printre alumnii favoriți ai profesorului de română și latină Dumitru Mărtinaș, moldovean din părțile Iașului, fost coleg de grupă în studenție cu savantul Petru Caraman.

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

Studiile universitare și le-a făcut la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, unde avea să descopere mediul cel mai prielnic pentru consolidarea înclinațiilor sale spre cultura populară, cunoscută de acasă. I-a cunoscut mai întâi pe Dumitru Pop și Nicolae Bot, titularii cursului și seminarului de folclor literar, iar după vreo doi ani și pe Ion Taloș, cu care făcea practica pedagogică. Toți l-au înrâurit într-un fel sau altul, dar cele mai profitabile povețe le-a primit de la Taloș. Cu el s-a sfătuit când a fost să-și aleagă lucrarea de diplomă (*Atanasie M. Marienescu și Simeon Mangiuca*) și tot el i-a mijlocit întâlnirea cu Ion Mușlea, care l-a primit cu multă căldură, transformându-l cu timpul într-un vrednic discipol.

După cum mărturisea la un moment dat, opțiunea pentru cariera de folclorist i-o datora profesorului Mușlea. A fost cel care l-a încurajat să țină prima comunicare științifică și să scrie cele dintâi studii de specialitate, pe care le-a închinat folcloriștilor brașoveni Augustin Bunea și Dimitrie Cioflec, a căror activitate se desfășurase în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ca urmare, atunci când acele contribuții la istoria folcloristicii românești aveau să fie reunite între copertile unei cărți, Virgiliu Florea a socotit volumul „un modest omagiu adus memoriei lui Ion Mușlea”. Și tot directorul *Arhivei de Folclor* a fost acela care i-a propus subiectul tezei de doctorat (*Folcloristul Enea Hodoș*), lucrare elogiată la susținere de Ovidiu Bârlea, Dumitru Pop, Mihai Pop, Ion Taloș, Ion C. Chițimia ș.a. Cariera lui etnologică s-a desfășurat pe parcursul a patru decenii și jumătate, împărțindu-se, în egală măsură, între lumea universitară și cea academică.

Prinosul de recunoștință față de cel ce i-a supravegheat anii de început, „cu discreția și generozitatea care-l caracterizau”, a fost exprimat de discipol în repetate rânduri. Reține atenția substanțialul comentariu asupra inestimabilului fond de documente etnofolclorice, pe care magistrul său îl întemeiase la Cluj între anii 1930-1948. Studiul câștigă în importanță, prin aceea că observațiile privitoare la colecțiile *Arhivei* sunt corelate cu *monografiile zonale*, pe care P. V. Ștefănuță, Emil Petrovici, Vasile Scurtu, Ion Pătruț ori Gheorghe Pavelescu nu le-ar fi putut scoate la lumină fără aportul neobositului Mușlea. Cercetarea de care vorbim a fost inclusă în volumul *Din trecutul folcloristicii românești* (Napoca Star, 2001), alături de alte contribuții științifice, câteva dintre acestea bazându-se pe documente inedite aflate în Biblioteca Academiei Române, Arhiva „Moses Gaster” de la University College din Londra ori în Biblioteca Națională „Széchenyi” din Budapesta.

Profesorul Virgiliu Florea a fost un om harnic și un cercetător în cea mai frumoasă accepțiune a cuvântului. Deplasările sale în străinătate au constituit bune prilejuri de a-și desăvârși formația profesională, dar și pentru a descoperi documente inedite privitoare la cultura noastră în general și la civilizația tradițională în special. A fost invitatul Universităților din Praga și Bratislava, iar mai târziu al cunoscutei „La Sapienza” din Roma. În Ungaria s-a dus de mai multe ori, zăbovind prin bibliotecile din Budapesta, în căutarea unor importante colecții inedite de folclor românesc, pe care avea să le dea publicității.

Între anii 1978-1980 a fost lector de limbă și civilizație românească la Universitatea din Rochester, SUA, pentru ca în perioada imediat următoare (1980-1982) să fie lector de limba și literatura română la Universitățile din Londra și Cambridge. O ultimă deplasare în străinătate a făcut-o pe la sfârșitul lui 2007, în cadrul unui grant pe care i-l acordase Fundația Rothschild pentru Europa.

Șederea pe meleagurile Albionului avea să se dovedească cea mai fructuoasă. Doi ani de zile printre cele peste 200.000 de documente din Arhiva „Moses Gaster” au însemnat pentru el o fascinantă aventură spirituală. A sorbit cu nesaț din acele izvoare fermecate, revigorându-se asemenea voinicului din basme. A ales și a copiat sute de pagini, pe care le-a adus în laboratorul său de sub Dealul Feleacului, pentru a le pune la îndemâna celor mai avizați lectori: întâi, prin intermediul periodicelor de profil, apoi prin cărțile care au văzut lumina tiparului după cum urmează: *M. Gaster în corespondență* (1985), *Prieteni români ai lui M. Gaster* (1997), *M. Gaster și Agnes Murgoci* (2003), *Pagini engleze despre folclorul românesc* (2005), *Scriitori români în arhiva M. Gaster de la Londra*, I, II (2007), *Dr. M. Gaster, omul și opera* (2008) ș.a.

A scris mult profesorul Florea despre cei ce au avut șansa de a se afla în proximitatea cărturarului român de la Londra. Indiferent însă unde și când au văzut lumina tiparului aceste contribuții științifice, toate au avut un impact deosebit asupra celor ce le-au examinat. Corespondența lui Gaster cu Nicolae Cartoian, Lazăr Șăineanu sau Nicolae Titulescu, bunăoară, a fost comentată de Zigu Ornea, Alexandru Duțu, Mircea Anghelescu, Adrian Marino, Alexandru Graur, pentru a-i numi doar pe câțiva dintre învățații noștri care s-au ocupat de această carte. La fel de bine primit a fost și volumul în care sunt evocate prietenii savantului evreu cu scriitorii noștri cei mai de seamă: Alecsandri, Creangă, Caragiale, Slavici, Titu Maiorescu sau

Iacob Negruzzi. Au scris despre el Paul Schweiger, Iordan Datcu, Anca Noje, Călin Teuțișan ș.a. Discuții favorabile au suscitată și celelalte tomuri desprinse din monumentalul fond londonez, asupra cărora s-au oprit, printre alții, Silvia Ciubotaru, Otilia Hedeșan și semnatarul acestor rânduri.

Nu vom încheia această dimensiune importantă a operei trecătorului pe puntea dintre cele două lumi, fără a spune câteva cuvinte despre Agnes Kelly-Murgoci, căreia și cercetătorul clujean i-a acordat o atenție specială. Era profesoară de origine scoțiană, născută în Australia și instruită în Anglia, pe care destinul avea s-o apropie foarte mult de melegurile românești. La München, unde își pregătea doctoratul în biologie, l-a cunoscut pe geologul George Munteanu-Murgoci, cu care s-a căsătorit, continuându-și drumul vieții împreună.

Cucerită de mediul antropogeografic românesc, Agnes Murgoci avea să i se dedice cu pasiune, explorând câteva teme majore ale spiritualității noastre tradiționale: moartea și înmormântarea, riturile agrare, deochiul și antidoturile lui, strigoi și strigoizarea, imaginea *nefârțatului* în mentalitatea lumii satelor etc.

În anul 1909, publica în revista londoneză „Folklore” un foarte interesant studiu, intitulat *Ouăle de Paști la români*. Nu era doar primul comentariu ce se făcea în străinătate asupra acestui străvechi obicei românesc de primăvară, ci și cea dintâi analiză științifică a datinii. Pentru că autoarea surprinde subtilitățile ritual-ceremoniale ale practicii și deslușește semnificațiile simbolurilor de pe ouă, într-o sinteză ce depășea tot ceea ce se spusese la noi până atunci. Prietenia ei cu Moses Gaster, dar și eforturile personale pe care le-a depus au ajutat-o să devină – după cum spunea Iuliu Moșil, primul ei biograf – „una din cele mai chibzuite și mai minunate propagandiste pentru neamul românesc în Anglia”. Nu întâmplător, Virgiliu Florea a ținut să ajungă și la documentele rămase de la Agnes Murgoci, pe care le păstra nepoata sa de la fiică, profesoara Jennifer Clare Nicholson, trăitoare în localitatea Hitchin din Anglia.

Cercetătorul științific a cărui dispariție o deplângem acum a fost, înainte de toate, un foarte bun specialist în probleme de istoria folcloricității transilvănene. Socotea că acesta era „un domeniu fascinant, cu atâtea necunoscute”, pe care nu a conținut să le elucideze. Culegerile de poezii populare efectuate de elevii Blajului sau cele ale studenților români de la Budapesta, colaboratori ai revistei „Rosa cu ghimpi”, ca și ale învățăceilor lui Enea Hodoș de la

Institutul Teologic din Caransebeș, toate circumscrise celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, au ajuns la îndemâna celor interesați grație priceperii și perseverenței sale.

Lui îi datorăm descoperirea sau mai buna cunoaștere a unor iubitori de neam și țară ca Augustin Bunea, Dimitrie Cioflec, Traian Cionti, Alexandru Pop, Dimitrie Boer, Nicolae Pauleti și atâția alții. În 1993, lansa la Bistrița-Năsăud seria de publicații intitulată *Biblioteca de Folclor*, în cadrul căreia dădea la iveală un valoros florilegiu de *Poezii populare din Câmpie*. Două sute unsprezece texte, descoperite într-un manuscris inedit, pe care el le editează după riguroase criterii științifice. Fiind primul număr al seriei, profesorul Florea se gândise, probabil, să le ofere un *model* celor dornici de a-i urma exemplul.

Cu aceeași dăruire, s-a ocupat și de confrății noștri de altă etnie, care s-au arătat interesați de cultura populară a românilor. Cărturarului german I. C. Hintz-Hințescu, născut la Sebeș, i-a consacrat un remarcabil studiu monografic. A înfăptuit un act recuperator pe deplin îndreptățit. Pentru că neamțul, care din devotament față de țara de adopție și-a românizat numele, nu era un folclorist oarecare, ci un veritabil deschizător de drumuri. Pe la 1878, a întocmit cel dintâi *Catalog al poveștilor populare românești*. Ne-a mai dăruit și primul *corpus al proverbelor* autohtone, precum și unul închinat literaturii noastre populare în general. Hintz are meritul de a fi strâns laolaltă, încă de la începuturile folcloristicii românești, poveștile, snoavele, legendele, anecdotele, dar și baladele, colindele, și chiar orațiile de nuntă.

Al doilea compatriot pe care l-a editat a fost șvabul Norbert Fisch de la Timișoara. Era un autodidact, îndrăgostit de frumusețea plaiurilor din Țara Moților și, îndeosebi, de farmecul oamenilor de pe acele meleaguri. A cutreierat Apusenii ani în șir, strângând o mulțime de documente etnoculturale, pe care nu le-a văzut publicate decât într-o mică măsură. La solicitarea culegătorului, *Legendele și povestirile* au fost editate de profesorul Florea în 2010, anul în care autorul (stabilit în Germania) ar fi adunat 70 de primăveri. *Legendele etiologice* sau ale „lumii vizibile”, cum le spunea Ovidiu Bârlea, se referă la fântâni, izvoare, pâraie, tăuri, peșteri etc. Cele *mitologice* privesc ființele fantastice care au bântuit prin părțile locului, cele mai interesante fiind *vâlvele băilor*. Predominante sunt legendele *istorice*, acestea gravitând în jurul unor personalități ca Avram Iancu, Horia, Cloșca și Crișan.

Nu pot fi trecute cu vederea nici *desenele* ce însoțesc această carte, pentru că Norbert Ficher era și un talentat pictor amator. Cu totul remarcabile sunt imaginile color ce înfățișează *Ghețarul de la Focul Viu* (p. 68), *Huda (peștera) lui Papară* (p. 78) sau „*Orga de bazalt*” de la *Detunata Golașă* (p. 100), în care pitorescul se împletește cu farmecul romantic.

Dar, oare, domeniul istoriei folcloristicii reprezenta singura chemare a etnologului clujean? A fost, desigur, profesor universitar – și încă unul foarte iubit de studenți –, însă avem multe motive să credem că putea fi și un excelent cercetător de teren. Era abia în anul întâi când a început să culegă folclor. A adunat de prin locurile de baștină, după o metodologie riguroasă, mai multe poezii populare, printre care și o frumoasă versiune a *Mioriței-colind*, după cum mărturisea undeva el însuși.

Prin 2017, când i-am trimis volumul *Folclor din Bistrița-Năsăud*, pe care tocmai îl scosesem de sub tipar, mi-a spus la telefon că aflase acolo multe texte asemănătoare cu cele culese de el, între care și faimoasa colindă *Mă luai, luai* (Seceriș funest), prezentă numai în spațiul intracarpatic. A recenzat apoi volumul într-o publicație de specialitate, dovedind că stăpânea, cu dezinvoltură, toate subtilitățile celor mai pertinente comentarii asupra textelor culese de pe teren.

Tot în anii studenției, a participat la culegerile pe care le făceau membrii Cercului de folclor, sub conducerea profesorului Dumitru Pop, undeva pe *Valea Drăganului*, o zonă etnografică arhaică, situată între Bihor și Cluj. A urmat apoi o cercetare ocazională, efectuată în nordul Bucovinei, la Straja. S-a dus acolo împreună cu Nicolae Bot, fiind chemați de Ovidiu Bârlea, care se afla în acea vatră folclorică de excepție la îndemnul profesorului Petru Caraman. Virgiliu Florea, pe atunci asistent universitar, a avut prilejul să stea de vorbă pe îndelete cu Mitru lui Păsăilă, un bătrân ce știa de toate, pe care nu l-a uitat multă vreme.

Deosebit de rodnice par să fi fost și culegerile de folclor din zona Năsăudului ori cele din Lăpușul Maramureșului, toate efectuate sub oblăduirea lui Nicolae Bot, un fin cunoscător al terenului etnografic. A făcut investigații, de asemenea, în mai multe sate sălăjene, în așezări din Țara Oașului și, mai cu seamă, pe Valea Gurghiului – Mureș. Cercetarea din urmă avea să se finalizeze prin

publicarea unei substanțiale monografii folclorice, la care a contribuit din plin. Din motive pe care nu le cunoaștem, cele mai multe dintre culegerile sale de teren au rămas necunoscute. Îi erau proaspete în memorie, de vreme ce le evoca ori de câte ori avea prilejul. Le păstra parcă pentru sine, alături de chipurile luminoase ale celor de la care le auzise.

La câteva zile de la dispariția regretatului coleg și prieten, primeam de la Sibiu o carte intitulată „*Musa*” – *implicații naționale. Folclor poetic într-o revistă manuscrisă din secolul al XIX-lea*. Este îngrijită de Virgiliu Florea și Andreea Buzaș, cu o prefață de Ilie Moise, și a apărut la sfârșitul anului 2018, în Editura Andreiana. Așa cum rezultă din prefață, la finele deceniului șase al veacului trecut, tânărul universitar clujean cerceta folclorul poetic din revista „*Musa*”, la recomandarea mentorului său Ion Mușlea. Nu a făcut fișe, cum se obișnuia, ci a transcris toate cele 450 de texte, ceea ce însemna că avea de gând să le publice.

Din motive rămase obscure, poeziile populare copiate de profesorul Florea nu s-au mai publicat. Mai grav este faptul că la Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, acolo unde se păstrau originalele textelor respective, avusese loc o inundație, în care dispăruse aproape toată colecția revistei „*Musa*”. Din cele 43 de volume, rămăseseră doar douăsprezece. Și astfel, textul caligrafiat impecabil de cercetătorul clujean prin 1960 avea să devină principala sursă pe baza căreia s-a întocmit această ultimă carte de istoria folcloristicii transilvănene la care a trudit.

Nădăjduim că Virgiliu Florea va fi ancorat în veșnicie sub cele mai benefice auspicii. Regretăm că existența lui pământeană s-a sfârșit. În lumea noastră, cu însemne zodiacale nedeslușite, el era o figură carismatică. A fost unul dintre colaboratorii apropiați ai publicației în care inserăm aceste rânduri. Slova lui precisă și plăcută ne va lipsi. S-a petrecut dintre noi un om de aleasă distincție fizică și intelectuală, o prezență în care discreția romantică învăluia ca un nimb o rectitudine morală și cărturărească de neegalat. Am pierdut un etalon de frumusețe spirituală.

ULTIMA ÎNSEMNARE*

Prof. univ. dr. VIRGILIU FLOREA

Date personale: s-a născut la 13 februarie 1941, în comuna Pogăreana, satul Văleni, jūd. Mureș, în familia Victoriei și a învățătorului fruntaș Vasile Florea.

Studii:

- primare și gimnaziale, în localitatea natală;
- studii liceale, la cunoscutul liceu «Alexandru Papiriu Tharian» din Fărgu Mureș;
- studii universitare, la Facultatea de Filologie a Universității «Babeș-Bolyai».
- doctorat în Filologie la Universitatea «Babeș-Bolyai».

Activitatea didactică și de cercetare: a parcurs toate treptele ierarhiei universitare și academice, după cum urmează:

- 1964-1972: asistent la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic de 3 ani din Bluj-Napoca;
- 1972-1992: cercetător științific principal la actualul Institut «Arhiva de Folclor a Academiei Române» din Bluj-Napoca;
- 1978-1980: lector de limbă și civilizație românească la Universitatea din Rochester (S.U.A.);
- 1980-1982: lector de limbă și literatură română la Universitățile din Londra și Cambridge;
- 1992-2006: lector, conferențiar și profesor titular la Catedra de literatură română, etnologie și teorie literară a Facultății de Litere din cadrul Universității «Babeș-Bolyai»;

* Ne-a fost încredințată de distinsa profesoară Corina Florea, soția regretatului etnolog. O dăm publicității, însoțită de piosul nostru omagiu (Redacția).

unde a susținut cursuri și seminarii de folclor și etnografie, de istorie și științelor despre cultura populară și de mitologie populară. În paralel, a funcționat și în calitate de cercetător științific gradul I la Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din Cluj-Napoca.

Activitatea științifică și literară:

- a efectuat numeroase cercetări folclorice de teren, în zone reprezentative, ca: Valea Gurghiuului, Năsăud, Lăpuș, Maramureș, Sălaj și Gălmăș;
- a publicat 20 de cărți personale și editii de specialitate din domeniul folcloristicii și al istoriei literare;
- a colaborat la 44 de volume colective și la 33 de reviste literare și de specialitate, în care a publicat un număr de 219 studii și articole.

Pe baza activității sale științifice și literare, a fost cooptat în diferite comisii academice din domeniul folcloristicii și al etnografiei românești; a fost desemnat membru al Societății de Folclor a Academiei Finlandeze de Științe și Litere și a fost ales membru al Uniunii Scriitorilor din România. În ultimii ani, i-au fost acordate mai multe diplome de excelență, pentru contribuția deosebită pe care a avut-o în studierea culturii populare românești.